

Türkiye’de Me-Too hareketine ilişkin düşünceler

Prof. Dr. Zeynep DİREK, 24 Aralık 2020

Zeynep DİREK yazdı - Masum bir kişinin bile toplumun mutlu olması uğruna acı çekmesini nasıl temellendireceğiz? O kişi kendisini bizim için feda etmiyor, rızası yok. Biz kim oluyoruz da onu feda edebileceğimize karar veriyoruz? Böyle bir Tanrısal konumda bulunmamızı ne sağlıyor? Kadınların bugüne dek erkekler yüzünden çektiği acılar mı?

Geçtiğimiz hafta sosyal medyada gördüğümüz ifşalar aslında zaten bir süredir oldukça birikmiş bir basıncın, çoktan hazır olan psiko-politik koşulların oluşturduğu bir çerçevede rastlantısal diyebileceğimiz bir anda meydana gelen olaylardı. Cereyan etmeleri vesilesiyle Türkiye’ye 2017 yılından itibaren giren #metoo hareketinin dikkate değer bir anından daha geçtik. Kayda değer ilk olay (uğrak) psikanalist ve Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi Murat Parker’in cinsel taciz davası sayılabilir. İkinci uğrak bu yaz sosyal medyada iki akademisyen kadının yaptığı öğretim üyesi Umut Özkırımlı ifşasının ardından başlayan Eril Akademiye Dur De imza listesinin oluşturulması. Ben de bu iki uğrakta #metoo hareketi içinde örgütlenen ifşa siyasetini, yarattığı imkânları, bu dalga içerisinde örgütlenen aktivizmi, uzun yıllardır feminizm üzerine çalışan feminist bir teorisyen olarak takip etmeye başladım. Aktivizmin temel kavramlarını ve eylemlerini anlamaya çalışırken, feminist kuramın global olarak etkili dalgalarıyla ilişkilendirmeye gayret ederek bu son dalgayla birlikte gelen ahlak felsefesi tartışmalarını da izliyorum. Geçen hafta sosyal medyada yapılan, özellikle edebiyat alanında yankılanan ve önemli sonuçlar doğuran ifşaların arasında en öne çıkan birçok kadının Hasan Ali Toptaş hakkında dile getirdiği taciz iddialarıydı ve bunun sonucunda yazara birtakım toplumsal yaptırımlar uygulandığını gördük. Bir başka yazar, İbrahim Çolak, iyi bir insan olmaya çalıştığını, ancak beceremediğini ve kendisi hakkında yapılan ifşalardan sonra ailesinin yüzüne bakamaz hale geldiğini söyleyerek intihar etti.

Kültür endüstrisinde taciz olgusunun yaygınlığı, güç dengelerinin erkeklerden yana olduğu, kadınların yaşadıkları travmaları içselliklerine gömmek zorunda kaldıkları ve aldıkları yarala-

rı ömür boyu taşıdıkları malum. Burada sorun sadece 'iyi insan olmayı beceremeyen', 'yaptıklarının verdiği zararları fark etmeme lüksü olan erkek bireyler' değil; yapısal, düzene ilişkin bir sorun var. Kadınlar yaşadığı şiddet ve sömürden dolayı kendilerini suçlayıp değersiz hissediyor, bu da onların hayatlarını hırpalıyor ve daha az özgür ve çok daha mutsuz olmalarına yol açıyor. Bu arka planda tacizin kadınlar tarafından ifşa edilmesini, güç ilişkilerini değiştirebilecek bir söz edimi, bir eylem olarak önemsemeliyiz.

İfşa bir tanıklıktır. Burada tanıklık edenin sesini duyurma derdi vardır; zira sistemsel bir ezilme ve güç eşitsizliği, o tanıklığın toplum tarafından duyulmasına, ona itibar edilmesine izin vermemektedir. Kadın düşmanı bir toplumda kadınlar erkeklere asimetric bir biçimde hizmet eder ve ahlaki destek verirler, bu simetric değildir, yani bir karşılığı yoktur; ancak bir erkeği toplumsal olarak utandırmanın bedeli genellikle daha da ağırdır. Karşılığında ifşayı yapan kadın daha çok sorgulanır ve utandırılır. Bununla birlikte, ifşa bir söz edimi olarak olumlu sonuçlar da doğurabilir. Tacizcinin aynı suçu işlemesini engelleyebilir, başka kadınların bir kişinin suç işleme potansiyelinden haberdar olmalarını sağlar ve tacizden hayatta kalanın kendini suçlamak ve utanmak yerine suçu ve utancı ait olduğu kişiye, faile iade etmesini sağlar. #metoo politikası uyarınca ifşanın etrafında bir dayanışma örgütlenir ve ifşayı yapan kişi yalnız bırakılmaz.

Hukukta "kadının beyanı esastır" ilkesinin anlamını hukukçular günlerdir açıklıyorlar. Beyanın esas olması ilkesi, beyanın işitilerek araştırılması gerektiği anlamına geliyor. Hukukun, toplumdaki güç dengesizliğini fark edip, tanıklık eden lehine bir denge kurma çabası var burada. İfşa ile beyan aynı şey değil. Beyan, en basit mantıksal biçimiyle, bir eylemi bir özneye atfeden bir önermedir. İfşa ise bir önerme kurmaya da öncel; bir hakikati faş etme, ortaya çıkarma anlamına geliyor. İfşa topluma yapılı; bağlamı toplumsal ahlakı da hukuku da aşan bir biçimde etikdir; toplumsal ahlakı da hukuku da kendisiyle yüzleşmeye çağırır; buna karşın 'beyan' hukuki bir mefhumdur. İfşa ilksel bir hakikatin kendisini göstermekle ilgilidir; beyan ise o hakikatten yola çıkarak hukuki anlamda adaletin sağlanması için yapılacak araştırmaya ilk veriyi sunar. Bir ifade beyan edilir. İfşa beyana indirgenemez elbette, ifşa bir hakikati ortaya çıkarır; beyan ise yanlış veya doğru olabilecek sözdür. Ancak ifşa da dille yapılan bir söz edimidir.

Ezilenlerin yanında mücadele eden feminist aktivizm, genel olarak, hukukun sağladığı adaletin çok geç geldiği veya yetersiz olduğu; sistemin sınıfsal, ırksal, etnik köken, toplumsal cinsiyet bakımından (ve bunların her tekil bireyin toplumsal statüsünü kesişerek oluşturduğu göz önüne alındığında) ayrıcalıklı kişileri koruduğu ve bir toplumsal adaletsizlik doğurduğu tezine dayanıyor. Amaç, dayanışma ilişkileri kurarak ezilenlerin lehine dengeyi mümkün olduğunca değiştirmektir. Biçimsel hukuku var ederek gündelik yaşamımızı yeniden örgütleyen ve bir parça adalet sunan normlar bir anda varlığa gelmedi; siyasi mücadele sonucunda var oldular ve o normların iyileştirilmesi ve değişen durumlarda adalet sağlamaya devam edebilmesi için de siyasi mücadele hep şarttı(r). Hukuk özel alandaki eşitsizliklerin pek az bir kısmını kabul ediyor; örneğin feminizmin ‘özel olan politiktir’ tezine dayanan mücadelesi hukuku eşitsizliklerin daha çok farkında olmaya zorluyor.

Burada yapacağım eleştiri feminist mücadeleye değil, aktivizmin günümüzde aldığı bir biçime yöneliktir sadece. İfşa siyaseti eleştirilemez değildir. Birçok açıdan eleştirilebilirdir ve eleştirilmelidir. Benim eleştirim sadece bir aktivizm yöntemi eleştirisidir. Aktivizm de tarihsel olarak şekilleniyor: temel tutumlar, stratejiler, eylemlilikler, üzerine teorik yapıların da inşa edildiği duygulanımlar değişiyor. 2000’li yıllarda tanıdığımız eski kuşak feminist aktivistlerle yeni kuşak aktivistler arasında bazı önemli farklar olduğunu söyleyebiliriz. Eski kuşak aktivizm kolektif dönüşümü kamusal alanda eylemini anlatarak meydana getiriyordu ve meselelerin çok yönlü bir biçimde tartışılmasına daha fazla açıktı; anlaşmazlıkları diyalog yoluyla çözmeye daha fazla eğilimliydi. #metoo etrafında örgütlenen feminist aktivistlere ise daha çok global toplumsal adalet savaşçıları (social justice warriors) denebilir. Batı’dan çıkıp tüm dünyaya yayılan bir aktivist mücadele tarzı bu. Bu aktivizm, kendi gözlemime dayanarak konuşsam, muhatapların eşit konuşma hakkına sahip olduğu bir tartışma alanını korumaktan çok, muhatapların ya da izleyenlerin kamusal alanda hızla bir konum benimsemesini talep eden bir tutum benimsiyor. Elbette sosyal medyanın kanı ve pozisyon geliştirmemizdeki öneminin

artmasıyla da ilgili olabilir bu. Siyasi hedeflerin, arzuların gerçekleşmesi için sosyal medyayı seçtiğimizde bu biçim kendini dayatıyor olabilir.

Benim eleştirim bu mücadele etme tarzının iptal kültürünün yöntemlerini benimseyerek tartışma alanını kapatmasına ve başka eşitsizlikler ve adaletsizler doğurma kapasitesine... İfşa siyasetinde örgütlenen dayanışma ağları içerisinde güçlü, iş gücü sahibi, sözüne değer verilen, itibarlı, sosyal statü sahibi birçok birey de görebiliriz. Örneğin gazeteciler, akademisyenler, psikologlar, yazarlar gibi... Bu ağın parçası oldukları ve güçlerini bu aktivizmin hedeflerine uygun, onun gerektirdiği gibi kullandıkları sürece o güce sahip olmalarında bir sakınca görülüyor; hatta o güç ve itibar iyi ve olumlu, arzu edilir bir şey oluyor. Bu dalgada sörf yaparak popüler olmak isteyenler, ondan ekonomik çıkar sağlamak isteyenler de elbette var. Ne var ki, böyle bir grubun parçası olan bireyin bağımsız konuşma ve düşünme yetileri bir süre sonra sınırlanıyor; artık fikir değiştirme, kendilerine çizilmiş sınırlardan dışarı çıkma imkânları ortadan kalkıyor. Artık onlar da bağımsız davrandıklarında, itaat etmediklerinde iptal veya aforoz edilebilirler. İptal kültüründe düşman hukukuna tabi tutulanlara yapıldığı gibi, söylediklerinden çıkarılabilecek imalarla veya o sözlerin başkasının işine yarayacağı iddia edilerek sosyal medyada saldırıya uğrayabilir, itham edilebilir, rezil edilebilir, utandırılabilir, söyledikleri çarpıtılabilir, özür dilemeye zorlanabilirler. Bir anda Telegram veya WhatsApp gruplarından örgütlenmiş bir trol grubunu karşılarında bulabilirler. Kim böyle bir durumda kalmak ister ki? Her trolün iki yüz takipçisi olsa, on binlerce kişinin önünde hakarete uğramak demek olur bu. Hem ne adına katlanacaksınız buna? Herkesin kaybedecek çok şeyi var. İşte bu sahnede insanlar konuşamaz hale geliyor ve tüm tartışma imkânı da bombalanıyor.

Bu mücadele biçiminin aldığı ağırlıklı halin şu olduğunu gözlemliyorum: Bu aktivizmde düşman ilan edilenin karşısına onun fikrinin yanlış olduğunu söyleyen veya tezini reddeden başka bir fikir çıkamıyor; karşılığında ad hominem (kişiye) saldırı ve itibarsızlaştırma geliyor. Sosyal medyada edilen laf veya akademide öne sürülen bir tez epistemik statüsü itibariyle sadece bir kanıdır sonuç olarak; kanı da yanlış veya doğru olabilir. Niye doğru veya yanlış

olduğu gösterilmeye muhtaçtır. ‘Yanlış bilgi’ yayıldığı için insanları suçlayamayız. Zaten bu ‘yanlış bilgi’ diye bir şey olmayacağı için de bir çelişkidir. Gerçekten ‘bilgi’ ise her zaman doğrudur çünkü. Ayrıca insanları farklı kanılardan korumak diye bir görev de olamaz. Kamusal alan çeşitli kanıların birbiriyle mücadele ettiği bir yerdir; özgürleştirici siyasetin varlığının koşulu da böyle bir kamusal alanın varlığıdır. Herkes çeşitli görüşleri ve onlar için verilen kanıtları değerlendirerek neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda kendi kararını vermeli-dir. İnsanları ‘yanlış bilgi’ yayıyor diye haber kanallarının onlara platform vermemesini talep etmek, demokratik tartışma ortamını ortadan kaldıran otoriter bir tavidir. Keza, nefret suçu olmayan konuşmalara, yanlış analogilerle ve aşırı genellemelerle nefret suçu muamelesi yapmak da safsatadır.

Benim eleştirilerim, geçen hafta gördüğümüz herhangi bir tekil ifşayı hakikatsiz bulmamla ilgili değil. Ben de tacize uğramış olduğum için üzülüyorum, öfkeleniyorum ve tetikleniyorum. Bununla birlikte feminist bir felsefeci olarak görevim bu hareketin aldığı ve alabileceği olası biçimlerin feminist siyaset açısından doğurabileceği bazı sorunlara işaret etmek. Bunları aşağıda elimden geldiğince açık ve net bir biçimde sıralayacağım.

1) Hedefim niyet okumak değil. Sadece insana dair bir saptama yapmak istiyorum. İktidar her yerde ise, ifşa etrafında örgütlenen aktivizmin içerisinde de olabilir: Politik doğruculuk veya başka ahlaki saiklerle yol alan bir hareket de içerisinde güç arayışında olan, başkalarına boyun eğdirmekten hoşlanan, kişisel intikam peşinde olan, geçmiş bir mağduriyetin rövanşını almak isteyen bireyleri içerisinde barındırabilir. İnsanlar yaptıkları eylemleri gerçekten niye yaptıklarını kendileri bile çok iyi fark edemeyebilirler. Tartışmanın ortadan kalkması ve kamusal alanın aktivizmin baskısı altında eleştiriye kapanması, bu tür bireylerin toplulukları başka bireylere karşı kolayca manipüle etmesi tehlikesini beraberinde getiriyor.

2) Bu aktivizmde totaliter eğilimler saptanabilir. Otoriterlik, başka görüşlerin ifade edilmesi imkânını bir korku ortamı oluşturarak ortadan kaldırmayı amaçlar. Otoriterlikten totaliterliğe geçiş her zaman mümkündür. Otoriterlikten farklı olarak totaliterlikte, düşman hukukuna tabi kılınan rakibin konumunu yanlış temsil etme, sözleri çarpıtma veya niyet okuyarak iftira etme yollarına başvurmak kabul görür. Totaliterlik bir hakikat sonrası ortamı oluşturur. Bir propaganda makinesi gibi çalışır ve ‘suçladığını’ veya kendisine katılmayanı bir tür ‘medeni ölü’ haline getirmeyi hedefler. Burada kişiye verilen cezanın bir sınırı yoktur. Ceza sonsuzdur; kişinin tüm hayatını yıkacak şekilde, utancı tüm hayatını açacak şekilde verilir.

Devletin totaliterliğinin ne olduğunu ve nasıl işlediğini biliyoruz. Amaç farklılıkları ortadan kaldırmak, toplumu herkesi aynılaştırarak yeniden tanzim etmek ve herkesi, bireyleri sindiren bir makinenin dişlisi haline getirmektir. Ne var ki, totaliterlik sadece devletlere özgü değildir. Sosyal hareketler de totaliter olabilir. Özellikle, totaliter devletlerin yükseldiği bir ortamda muhalif toplumsal hareketler de totaliterleşebilir. Onlar da toplumsal adalet veya başka bir ideal adına kişileri hedef alabilir, istihbarat yapabilir, listeler oluşturabilir. Kişiler tarafını belli etmeye

zorlanabilir; taraf tutmayan bertaraf edilebilir. ‘Yanlış tarafta olanlar’ kara listelere geçebilirler. Kara listedekiler çeşitli baskı mekanizmaları kullanılarak uyarılabilir, korkutulabilir, özür dilemeye ve taraf değiştirmeye zorlanabilir. Örneğin, bugün sosyal medyada beğenilerin bile takip edilmesi ve kişilerden bunların hesabının sorulması bunun ufak bir göstergesidir.

3) İntikam, yer açma veya bireysel güç ve çıkar elde etmek için ifşa kullanılamaz mı? Bu da elbette mümkündür, bu imkânı sıfırlayamayız. İfşa olanı olduğu gibi göstermiyorsa, hakikatsizse, kurgu veya aldatmadır. Hepimiz insanız, değerlerimiz ve ahlaki duygularımız kullanılarak yanıltılabilen varlıklarız. Deniyor ki, bu ihtimal azdır, zira ifşa eden kadınlar ağır bedel ödemeyi göze alarak yapıyor bu ifşaları. Buna inanırım, bu ihtimal bence de azdır, ama aktivizmin gücünü bu anlamda kullanmak isteyenler olabilir. Dahası, sosyal medyada gördüğüm kadarıyla şöyle diyenler de var, ‘Bu ihtimal gerçekleşirse ve tamamen masum biri bu yüzden toplumsal adaletsizliğe uğrarsa, yani ‘kurunun yanında yaş da yanarsa’ sorun değil, bu istemeden verilen zarar, kadınların bugüne kadar çektiği acılar hatırlanarak ve ifşanın kadınlara ve topluma sağlayacağı fayda hesap edilerek göze alınmalıdır.’ Bu önerme tüm harekete elbette hâkim değil. Ama olağan karşılanması riski olduğunu ve önermeyi tartışmaya açmamız gerektiğini düşünüyorum. Masum bir kişinin bile toplumun mutlu olması uğruna acı çekmesini nasıl temellendireceğiz? O kişi kendisini bizim için feda etmiyor, rızası yok. Biz kim oluyoruz da onu feda edebileceğimize karar veriyoruz? Böyle bir Tanrısal konumda bulunmamızı ne sağlıyor? Kadınların bugüne dek erkekler yüzünden çektiği acılar mı?

Gelin kendimizi bu Tanrısal konumdan çıkaralım. Hem, masumlar da genel bir tarihsel eşitsizlik olduğu için zaman zaman kurban edilebilirse, niye rastlantıya bırakalım ki bunu? Ben daha iyi, daha adil bir öneride bulunayım: Her ay bilgisayar bir loto düzenlesin, tüm erkeklerin adlarını yazalım, adları lotoda şans eseri çıkan 5 erkeği, sınıfa, ırka, etnik kökene, yaşa ve cinsel yönelime bakmaksızın kurban edelim. Tüm erkekler bir anlamda suçlu ise, piyango tacizci olmayan kişilere de vurabiliyorsa, neden o piyangoya tüm erkekleri dâhil etmiyoruz? Adaleti sosyal medyada arıyorsak, suçlunun cezasını kendimiz veriyorsak, hukuka gerek yoksa, arada masumların da yanması kabul edilebilirse neden sadece masum bilinenlerden oluşan

bir loto çekilişi de yapmıyoruz? Bu kadar çok kadının erkekler tarafından öldürüldüğü bir ülkede toplumsal adaleti böyle sağlamak neden içimizi daha çok soğutmasın?

4) İfşa edilen kişinin gerçekten taciz ettiğine inanamayanlar, o kişinin bir sosyal medya paylaşımını paylaşanlar, ak listeye imza vermeyenler, sosyal medyada ‘yanlış bilgi’ verenler, nereye gittiği belli olmayan düşünceler serdeden kadınlar da var. Onlara da bedel ödetiliyor: Dersleri iptal edilmeli, konuşmalara davet edilmemeliler, sosyal medyada takip edilmemeliler, sistematik olarak itibarsızlaştırılmalılar. Onlar yanlış kişiyle dayanıştıkları için, dayanıştıkları kişiyle özdeşleşmiş sayılacak, onunla aynı muameleyi görecekler bundan böyle. Toplumdan dışlanacaklar. Aslında ortaçağ ve öncesi dönemde, yani modern hukuk öncesi klan hukukunun yeniden icadıdır bu. Klan, suçlu ilan edilen kişiyi teslim eder ve artık o bir homo sacer olarak kolayca öldürülebilir. Bundan sonra onunla dayanışan herkes, onunla aynı suçu işlemiş sayılır. Aynı muameleyi görür. Suçun kolektif olmasıdır bu. Modern hukuk zayıfladığında klan hukukunun hortlaması, toplumsal adalet adına dahi olsa iyiye bir işaret olabilir mi? Buradan özgürleşme ve ilerleme çıkacağına ben inanmıyorum ve bu noktadaki çekincelerimi ve eleştirilerimi ifade edemediğim bir zeminin, adil ve özgürleştirici olabileceğine de inanmıyorum. Aksine kadınlar için daha baskıcı bir ortam oluşacaktır. Birbirimizin ahlak polisi olacağız, sonra da birbirimizi ifşa etmeye başlayacağız.

5) Çözüm ne olabilir peki? Formel hukukun geliştirilmesi ve işletilmesi ve bunun için verilen feminist mücadelenin etik ilkelerini ve felsefi tartışma koşullarını da oluşturma gereği var. Hınç duygusuna karşı adalet duygusunu güçlendirmeli; iktidar mekanizmalarının arızalarının herkes için ve herkes adına açığa çıkarılması için ısrar etmeli; bireyleri hedef alan linç ve iptal kültürüne mesafe almalıyız. Kurumların tacize ve mobbing’e karşı ilkeler, yönetmelikler oluşturmaları için aktivist mücadele sürmeli. Bireylerin bu kurumlarla ilişkide davranış ve ilişki kurma normlarına ilişkin önceden bilgilendirilmeleri de elzem. Ticari kurumlar da itibarlarını ve ekonomik çıkarlarını gözetmek zorundadır, kendi varlıklarını sürdürme kaygısı onları sosyal medya baskısı karşısında bireylere haksızlık edecek şekilde acele karar vermeye itebilir.

Bireylere suçlarına uygun cezayı hukukun vermesi gerekir. Hukukun sosyal veya siyasi konumu güçlü olanlara göre işlememesi ve kolektif mücadeleyi hukuk devletinin adil ve özgürlükçü biçimde işletilmesi için vermek gerekiyor. Hukuku yetersiz bulan insanların cemaatler oluşturarak (ama herkes için adalet düsturundan uzaklaşarak) kendi adaletlerinin peşine düşmesi, adaletsizliği oluşturan mekanizmayı yansılayarak körükleyip toplumsal şiddete yol açabilir ki, bu herkesin felaketi olur.

Etiketler: #MeeToo, Zeynep Direk, Eril Akademiye Dur De, Murat Paker, Umut Özkırmı, hasan ali toptaş, İbrahim Çolak, kadının beyanı esastır, İfşa, özel olan politiktir, aktivizm, otoriterlik, totoliterlik, tanrısal konum, klan